

Серія “ЗОЛОТЕ РУНО”

Марія Чумарна

ТРИДЕВ'ЯТЕ ЦАРСТВО

- * 53 українські народні казки
- * Символіка народної казки

ТЕРНОПІЛЬ
БОГДАН

Серію “Золоте руно” засновано 2006 року

Книжка “Тридев’яте царство”
запрошує дорослих і дітей у дивовижний
і мудрий світ української народної казки.
Тексти 53 казок тематично згруповані в 19 блоків
(“Не просте, а золоте”, “Чарівні перевтілення”,
“Богодані діти”, “Світ з горошини” і т. д.),
кожний з яких розпочинається розповіддю
про символіку та образну основу, що їх об’єднує.
Вдумливий читач побачить у казці, як у дзеркалі,
відображення власного потаємного світу.
Дідусі й бабусі зрозуміють, як спілкуватися з онуками
через магічну мову предків, онуки ж просто помандрують
у незвідані світи і захочуть створити власну казку.
А для педагогів, вихователів, батьків ця книжка
стане золотим ключиком до таємниць
рідного слова, звичаєвої культури прашурів,
секретів народної педагогіки.

ПРАВДА ПРО КАЗКУ

Казка — персоніфікована мудрість людства, найдавніша і найдосконаліша скарбниця знань. Українці божествили Казку, вважаючи її своєю праматір'ю.

Дуже шкода, що нині ми вже не маємо радості від спілкування з живою казкою, — тією, котра йшла від серця до серця, передавалася з уст в уста. Вона виспівувалася, творилася як голосом, так і мімікою, гумористичними приповідками і приказками, та й, зрештою, самою атмосферою спілкування.

Уявіть собі на хвилику ідилічну картину: сидить на осонні прадавній дід і попахує люлечкою, а навколо нього туляться золотоволосі онучата. Дід погладжує малих по голівці та неквапно веде оповідь. І весь світ навколо — і хатина, і город, і розквітле в небі сонечко — стають живими співучасниками таємничого дійства: “Були собі та жили собі...”, “...в тридесятому царстві, у тридев'ятому державстві...”.

У казці все не таке, як у нашому земному житті. В казці час іде по своєму, простір має інші виміри, у ній немає таких нездоланих бар'єрів між світами, як у нашому бутті. В казці нема нічого мертвого: в ній все живе, взаємодіє, співпереживає чи поборює одне другого.

Кожен вчинок неминуче тягне за собою наслідки: побачив герой пір'їну жарптиці — захотів підняти, підняв — от тепер біди тільки й починаються. Зло в казці завжди сміхотворне, хоча й могутнє.

Але водночас усе, що відбувається в міфічному світі, надзвичайно співмірне з нашим земним буденним життям, тому казка доступна всім — незалежно від віку, характеру чи інтелекту людини. Кожен знайде в ній стільки, скільки зможуть вмістити його розум і серце. Говорять іноді про чотири рівні розуміння біблійних одкровенень: від найнижчого, так би мовити, масового, — до рівня втаємничених. Скільки ж рівнів прочитання має казка? Мабуть, безліч, — бо, скільки людей, стільки й розмаїтих світоглядних моделей може вмістити в собі ця унікальна кодова система.

І все ж є щось найважливіше, що вона мусить подати для найзагальнішого зрозуміння. Це найзагальніше і є найсуттєвішим: що таке світ, як та коли він виник? Які первинні начала спричинилися до його зародження? Які сили керують цим світом, що є визначальним для його еволюції? І, звичайно, казка послідовно утверджує ідею безконечності і непроминальності життя, торжества Добра над Злом.

Казку не можна сприймати буквально. Розповідаючи найменшим дітям казочку про золоте яечко і про курочку рябу, постійно дивуємося, з якою легкістю і з яким захопленням діти блискавично запам'ятовують її і повторюють, як магічне заклинання.

Що ж такого дивного у тому, що курочка знесла яечко? До речі, в дітей ніколи не виникає запитання: що означає “золоте яечко”? Адже багато з них можуть ще й не знати, що таке золото. А “золоте яечко” викликає захоплення. Можливо, йдеться про феномен дії Мови (персоніфікованої праматері Казки) на дитячу свідомість. Адже дитина сприймає світ серцем, тобто в усій його повноті. Кодова система казки має в дитячій уяві свій таємничий ключ. Дитина повинна запам'ятати, а закладені казкою знання у дорослому віці на рівні підсвідомості впливатимуть на її мисленнєву та емоційну діяльність.

Спробуємо реконструювати предвічні символи казки, виходячи з тих уламків світогляду праукраїнців, які знаходимо в нашій звичаєвості, релігійних уявленнях, календарній системі, фольклорі та в інших формах народної культури.

Але найперше мусимо визначитися в одному: все, про що йдеться в казці, — істинна правда. Правда по суті, а не в побутовій деталізації. Ми починали з того, що в казці все не так, як у реальному житті. А чи насправді не так? Час тече по-іншому: з одного боку, “швидко казка мовиться, та не так швидко діло робиться”, а з іншого — герой “росте не по днях, а по годинах”. Але чи є час поняттям абсолютним? Чи не помічали ми, що в захопленій радісній роботі він минає блискавично, а іноді хвилинка видається вічністю? Бувають в житті такі миті, які змушують людину зістарітись на кілька років, а то й спалюють усю її життєву снагу. Бувають дні щастя, що омолоджують нас на десятиліття. А як швидко проминає час у сні! І це не метафора. Це, так би мовити, реальне відображення відносності часу. Отже, казка тут не так “прибріхує”, як констатує.

Дітям у початковій школі як головну світоглядну аксіому подають уявлення про живу і мертву природу. Яка природа є живою для дитини очевидно. А ось яка природа нежива? Адже саме слово “природа” вказує на те, що народилось. А якщо

народилось — то має жити. Що ж не живе, народившись? Камінь? Вода? Трава? Сонце?

Дівчинка-семиліточка в однойменній українській казці відповідає на ці філософські питання так:

Камінь росте без коріння,
сонце сходить без насіння...

Зверніть увагу, як тонко вловлено багатозначний контекст слова “сходить”! Те, що піднімається над горизонтом, і те, що проростає...

Найабсурдніше, звичайно, коли до неживої природи відносять сонце і воду. Два основні первені життя, без яких ніщо б не народилось, — виявляється, можуть бути мертвими. Дивовижна діалектика. Казка такої не визнає. Діти ніколи не ставлять під сумнів казку. В них не викликає ніякого здивування те, що герої розмовляють між собою усім зрозумілою мовою. В казці ви не зустрінете випадку, коли б герой, приїхавши у тридцяте царство чи в підземний світ, раптом виявився недостатньо обізнаним з іноземними мовами. До того ж, його, зазвичай, або впізнають всі, або ніхто не впізнає, навіть найближчі люди. Бо він, якщо пригадуєте, з’являється в іншій, не природній для себе сутності: царевич наймається на службу до кравця, замість того, аби прямо з’явитися перед очима свого батька, а царівна проситься на королівську кухню чи йде у найми до старої бабусі і там вишиває рушники або тче килими. Цар може помилитись і не впізнати своєї судженої по обличчю, бо зовнішня врода та ідентичність можуть бути підмінені. А сутність людини, її дар від Бога, здатність творити, сама душа — не підмінюються. Згадайте про дівчину, що сипала перлами, коли плакала, а коли сміялась — з її уст падали рожі. Навіть забравши в неї очі, зла служниця не змогла ними скористатися, хоч цілком підмінила вроду дівчини.

“Невпізнання” героя, невловний бар’єр між світоглядами присутній і в традиційному сюжеті про наймолодшого сина — “дурника”: його богатирської сили, мудрості найближчі люди не помічають, і вона мусить тліти незримим огнем у попелі. Звідси феномен попелюха — попелюшки. Ця казкова формула дає нам ключ до відкриття основного закону буття, зашифрованого в міфі: світ цільний і гармонійний. Усе в ньому пізнається і поціновується по ділах його. Тут — розгадка того, що звірі і комахи, дерева і люди розуміють одне одного. Хоча соловей не вмів вити по-вовчому, а жаба не завокче, як курка, — усі вони керуються одним законом співжиття. І в цьому — таємниця розуміння одне одного.

Людина теж розуміє і комашку, і травинку, і сокола в небі, якщо не порушує закону. Саме деформація людської свідомості, втрата власної ідентичності, нерозуміння своєї царственної місії в живому світі (царственної в розумінні відповідальності за всіх найменших братів своїх) призвели до того, що людина поставила сама себе поза законом, переставши розуміти величну мову Природи. Казка з гумором констатує цю аксіому, виголосивши устами півня крилату фразу на адресу чоловіка, котрий за намовою впертої і нерозумної жінки готовий був душу віддати, щоби не виказати довіреної йому таємниці: “Аби був мудрий та менше слухав дурної жінки, то жив би вічно!”

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.